

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग पाच

वर्ष २, अंक १५]

गुरुवार, जुलै २१, २०१६/आषाढ ३०, शके १९३८

[पृष्ठे ५, किंमत : रुपये २६.००

असाधारण क्रमांक ३२

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानसभेत व महाराष्ट्र विधानपरिषदेत सादर केलेली विधेयके.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

महाराष्ट्र विधानसभेत दिनांक २१ जुलै २०१६ रोजी पुरःस्थापित करण्यात आलेले खालील विधेयक, महाराष्ट्र विधानसभा नियम ११६ अन्वये प्रसिद्ध करण्यात येत आहे :—

L. A. BILL No. XXXI OF 2016.

A BILL

FURTHER TO AMEND THE MAHARASHTRA LAND REVENUE CODE, 1966.

सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३१.

महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ यामध्ये आणखी सुधारणा करण्याकरिता विधेयक.

१९६६ चा ज्याअर्थी, यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांकरिता, महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ यामध्ये महा. ४१. आणखी सुधारणा करणे इष्ट आहे ; त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या सदुसष्टाव्या वर्षी, याद्वारे, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :-

१. या अधिनियमास, महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता (तिसरी सुधारणा) अधिनियम, २०१६, असे म्हणावे. संक्षिप्त नाव.

(१)

सन १९६६ चा
महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक
४१ याच्या कलम
१८२ ची सुधारणा.

२. महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ (यात यानंतर जिचा निर्देश “उक्त संहिता” असा करण्यात आला आहे) याच्या, कलम १८२ मधील, पोट-कलम (५) नंतर, पुढील परंतुक जादा दाखल करण्यात येईल :—

१९६६ चा
महा. ४१.

“परंतु, पोट-कलम (५) अन्वये, जिल्हाधिकाऱ्याकडून अशा जमिनीतील, कसूर करणाऱ्या व्यक्तीचा अधिकार, हक्क आणि हितसंबंध विकण्यापूर्वी, जिल्हाधिकारी, कसूर करणाऱ्या व्यक्तीस किंवा तिच्या कायदेशीर वारसास, नोटीस पाठवून, जमीन परत मिळविण्याबाबतची तिची इच्छा असल्याची खात्री करून घेईल; आणि जर कसूर करणाऱ्या व्यक्तीने किंवा तिच्या कायदेशीर वारसाने अशी जमीन परत मिळविण्याबाबतची आपली इच्छा असल्याचे दर्शाविले असेल तर, आणि यासंदर्भात पाठविण्यात आलेल्या नोटीशीमध्ये जिल्हाधिकाऱ्याने विनिर्दिष्ट केला असेल इतक्या कालावधीत, जो नव्वद दिवसांपेक्षा कमी नसेल, पुढील रकमा प्रदान केल्या असतील तर, उक्त जमीन जप्तीतून मुक्त करण्यात येईल आणि कसूर करणाऱ्या व्यक्तीस किंवा तिच्या कायदेशीर वारसास परत देण्यात येईल :—

(एक) शासनाच्या प्रचलित आदेशानुसार, जमीन महसुलाची थकबाकी आणि त्यावर आकारणीयोग्य व्याज यापेटी शासनाला देय असणारी अदत्त देणी ;

(दोन) जिल्हाधिकाऱ्याने उक्त जमीन जप्त केल्यानंतर देखील जेव्हा अशा जमिनीचा अनधिकृत ताबा कसूर करणाऱ्या व्यक्तीकडे असेल तेव्हा, अशा कसूर करणाऱ्या व्यक्तीकडे ज्या कालावधीत अशा जमिनीचा अनधिकृत ताबा असेल त्या कालावधीकरिता, विहित करण्यात येईल इतका वार्षिक खंड जो अशा जमिनीच्या बाजारमूल्याच्या एक टक्क्यापेक्षा अधिक नसेल, आणि वेगवेगळ्या क्षेत्रांमधील जमिनीकरिता व जमिनीच्या वेगवेगळ्या वापराकरिता, वेगवेगळा वार्षिक खंड विहित करता येईल ; आणि

(तीन) विहित करण्यात येईल इतकी शास्तीची रक्कम, जी चालू वर्षाकरिता, अशा जमिनीच्या बाजारमूल्याच्या पन्नास टक्क्यांपेक्षा अधिक नसेल, आणि वेगवेगळ्या क्षेत्रांमधील जमिनीकरिता व जमिनीच्या वेगवेगळ्या वापराकरिता वेगवेगळी शास्तीची रक्कम विहित करता येईल.

स्पष्टीकरण.— या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी, “जमिनीचे बाजारमूल्य” या संज्ञेचा अर्थ, मुंबई मुद्रांक (संपत्तीचे वास्तविक बाजार मूल्य ठरविणे) नियम, १९९५ यांच्या किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही नियमांच्या तरतुदींअन्वये, त्या संबंधित वर्षाकरिता, या बाबतीत प्रसिद्ध केलेल्या वार्षिक दर विवरणपत्रामध्ये विनिर्दिष्ट केलेले, अशा जमिनीचे मूल्य, असा आहे, आणि जेथे असे वार्षिक दर विवरणपत्र तयार करण्यात आलेले नसेल किंवा उपलब्ध नसेल त्याबाबतीत, त्या संज्ञेचा अर्थ, संबंधित जिल्हाच्या नगररचना विभागाच्या सहायक संचालकाने निर्धारित केल्याप्रमाणे, अशा जमिनीचे मूल्य, असा आहे.”.

३. उक्त संहितेच्या कलम २५६ मधील,—

(क) पोट-कलम (२) मध्ये, पुढील परंतुके जादा दाखल करण्यात येतील :—

“परंतु, ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल त्या आदेशामध्ये शासनाला कोणत्याही रकमेचे प्रदान करणे अंतर्भूत असेल त्याबाबतीत, अशा आक्षेपित आदेशान्वये शासनाला देय असेल अशा रकमेच्या पंचवीस टक्के रक्कम अपील करणाऱ्या व्यक्तीने जमा केली नाही तर, अशा आक्षेपित आदेशाच्या अंमलबजावणीस स्थगिती देण्यात येणार नाही :

परंतु आणखी असे की, अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये, अपील प्राधिकाऱ्यास, त्याकरिताची कारणे लेखी नोंदवून, अशी जमा करण्याची रक्कम यथायोग्य कमी करता येईल :

परंतु असेही की, वर विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे अपील करणाऱ्या व्यक्तीने जमा करावयाची रक्कम ही, अपिलामध्ये दिलेल्या अंतिम आदेशानुसार शासनास देय असल्याचे आढळून आलेल्या रकमेमधून समायोजित केली जाईल आणि शासनाला देय असल्याचे आढळून आलेली अंतिम रक्कम ही अपील करणाऱ्या व्यक्तीने जमा केलेल्या रकमेपेक्षा कमी असेल तर त्याबाबतीत, जादा राहिलेली रक्कम अपील करणाऱ्या व्यक्तीला कोणत्याही व्याजाशिवाय परत करण्यात येईल.”;

सन १९६६ चा
महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक
४१ याच्या कलम
२५६ ची
सुधारणा.

(ख) पोट-कलम (३) मध्ये, पुढील परंतुके जादा दाखल करण्यात येतील :—

“ परंतु, ज्या आदेशाविरुद्ध पुनर्विलोकन किंवा पुनरीक्षण याकरिता विनंतीअर्ज दाखल करण्यात आला असेल त्या आदेशामध्ये शासनाला कोणत्याही रकमेचे प्रदान करणे अंतर्भूत असेल त्याबाबतीत, अशा आक्षेपित आदेशान्वये शासनाला देय असेल अशा रकमेच्या पंचवीस टक्के रक्कम अर्जदाराने जमा केली नाही तर, अशा आक्षेपित आदेशाच्या अंमलबजावणीस स्थगिती देण्यात येणार नाही :

परंतु आणण्यां असे की, अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये, पुनर्विलोकन किंवा पुनरीक्षण याबाबतच्या अधिकारांचा वापर करणाऱ्या प्राधिकाऱ्यास, त्याकरिताची कारणे लेखी नोंदवून, अशी जमा करण्याची रक्कम यथायोग्य कमी करता येईल :

परंतु असेही की, वर विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे अर्जदाराने जमा करावयाची रक्कम ही, पुनर्विलोकन किंवा पुनरीक्षण कार्यवाहीमध्ये दिलेल्या अंतिम आदेशांनुसार शासनास देय असल्याचे आढळून आलेल्या रकमेमधून समायोजित केली जाईल आणि शासनाला देय असल्याचे आढळून आलेली अंतिम रक्कम ही अर्जदाराने जमा केलेल्या रकमेपेक्षा कमी असेल तर त्याबाबतीत, जादा राहिलेली रक्कम अपील करणाऱ्या व्यक्तीला कोणत्याही व्याजाशिवाय परत करण्यात येईल :

परंतु तसेच, वरील परंतुकांमध्ये अंतर्भूत केलेल्या तरतुदी या, जेव्हा प्राधिकारी कोणत्याही आदेशाच्या पुनर्विलोकनाच्या किंवा पुनरीक्षणाच्या अधिकारांचा स्वाधिकारे वापर करील, त्याबाबतीत लागू असणार नाहीत.” .

उद्देश व कारणे यांचे निवेदन.

महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ (१९६६ चा महा. ४१) कलम १८२ च्या पोट-कलम (१) मध्ये, उक्त संहितेची कलमे १७६ ते १८१ अन्वये जमीन महसुलाच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी विनिर्दिष्ट केलेल्या कार्यपद्धतींपैकी कोणत्याही कार्यपद्धती स्वीकारणे इष्ट नाही असे जिल्हाधिकाऱ्यास वाटत असेल तर कसूर करणाऱ्या व्यक्तीची जमीन जप्त करण्याच्या आणि ती व्यवस्थेखाली आणण्याच्या त्याच्या अधिकारासाठी तरतूद केली आहे.

उक्त कलम १८२ च्या पोट-कलम (४) मध्ये अशी तरतूद आहे की, अशा रीतीने जप्त करण्यात आलेली जमीन जप्तीतून मुक्त करण्यासाठी व कसूर करणाऱ्या व्यक्तीकडे परत करण्यासाठी अशा जप्तीच्या दिनांकापासून बारा वर्षांच्या आत कोणत्याही वेळी, कसूर करणाऱ्या व्यक्तीने जिल्हाधिकाऱ्याकडे अर्ज केल्यानंतर, ज्यावेळी असा अर्ज केला असेल त्यावेळी थकबाकीची फेड करण्यात आली आहे असे आढळून आले असेल ; किंवा तिच्याकडून अद्याप येणे असलेली रक्कम बाकी असल्यास, जर कसूर करणारी व्यक्ती ती देण्यास तयार असेल आणि जिल्हाधिकारी त्या बाबतीत विनिर्दिष्ट करील अशा मुदतीत ती रक्कम ती व्यक्ती देईल तर अशा रीतीने जप्त केलेली जमीन, जप्तीतून मुक्त करण्यात येईल व ती कसूर करणाऱ्या व्यक्तीस परत देण्यात येईल.

उक्त कलम १८२ च्या पोट-कलम (५) मध्ये अशी तरतूद आहे की, अशी जमीन परत मिळविण्यासाठी बारा वर्षांच्या आत अर्ज करण्यात आला नसेल किंवा असा अर्ज करण्यात आल्यानंतर, कसूर करणाऱ्या व्यक्तीने तिच्याकडून अद्याप येणे असलेली रक्कम बाकी असल्यास, अशी बाकी रक्कम या बाबतीत जिल्हाधिकारी विनिर्दिष्ट करील अशा मुदतीत देण्यात कसूर केली असेल तर, जिल्हाधिकाऱ्यास, अशी जमीन जप्त करण्यापूर्वी निर्माण केलेल्या भारांना बाध न आणता, कसूर करणाऱ्या व्यक्तीचे त्या जमिनीतील अधिकार, हक्क आणि हितसंबंध विकता येतील ; आणि जिल्हाधिकारी, विक्रीच्या उत्पन्नातून राज्य शासनास येणे असलेली व विक्रीबाबतच्या खर्चाची रक्कम वजा करून उर्वरित रक्कम कसूर करणाऱ्या व्यक्तीकडे सुपूर्द करील.

शासनास येणे असलेल्या रकमेच्या वसुलीसाठी जप्त करण्यात आलेल्या जमिनीची विक्री करण्यापूर्वी, संबंधित जमीन धारकास, त्याची जप्त केलेली जमीन परत मिळविण्याची एक शेवटची संधी देण्यासाठी उक्त कलम १८२ मध्ये यथोचितरीत्या सुधारणा करणे इष्ट आहे असे वाटते, जेणेकरून, शासनाच्या प्रचलित आदेशानुसार व्याजासह शिल्लक रक्कम व त्यासाठीची विहित दंडाची रक्कम प्रदान केल्यावर अशा जमीनधारकास, त्याची जमीन परत मिळविण्यासाठी पर्याय देण्याची तरतूद करता येईल. या सुधारणेमुळे जमीन महसुलाची थकबाकी न दिल्याने मागील काळात ज्यांच्या जमिनी जप्त करण्यात आल्या होत्या अशा शेकडो जमीनधारकांना दिलासा मिळेल.

२. उक्त संहितेमध्ये जमीन महसूल, रूपांतरित कर, शुल्क, शास्ती इत्यादींची आकारणी करण्याशी संबंधित विविध तरतुदादेखील अंतर्भूत आहेत. उक्त तरतुदीनुसार जमीन महसूल, रूपांतरित कर, शुल्क, शास्ती, इत्यादींचे निर्धारण किंवा प्रदान करण्याशी संबंधित प्रकरणांच्या बाबतीत वेगवेगळ्या महसूल प्राधिकरणांकडून विविध आदेश पारित करण्यात येतात. अशा आदेशांमुळे व्याथित झालेल्या व्यक्तींकडून, अपील किंवा पुनरीक्षण किंवा पुनर्विलोकन प्राधिकरणांकडे अपील, पुनरीक्षण किंवा पुनर्विलोकन अर्ज दाखल करण्यात येतात, ज्यामध्ये अंतरिम आदेश देताना, शासनाला देय असलेल्या अशा रकमांची वसुली करण्यासाठी अनेकदा स्थगिती देण्यात येते. जेथे असे स्थगिती आदेश खारीज करण्यासंबंधात वेळीच निर्णय घेण्यात आले नसतील आणि तसेच, प्रकरणे तातडीने निकालात काढलेली नसतील त्या बाबतीत, शासनाला देय असलेल्या अशा रकमा दीर्घकाल अडकून पडतात. असे निर्दशनास आले आहे की, वेगवेगळ्या प्रसंगात अनेकदा महसूल प्राधिकरणांच्या आदेशानुसार शासनाला देय असलेल्या रकमेचे प्रदान टाळण्याकरिता किंवा त्यास विलंब लावण्याकरिता ही अपील, पुनरीक्षण किंवा पुनर्विलोकन अर्ज दाखल करण्यात येतात.

म्हणून, जेथे ज्या आदेशाविरुद्ध अपील किंवा पुनरीक्षण किंवा पुनर्विलोकनासाठी अर्ज दाखल केलेले असतील, त्या आदेशात शासनास कोणत्याही रकमेचे प्रदान करणे अंतर्भूत असेल तेव्हा, आक्षेपित आदेशान्वये शासनास देय असलेल्या अशा रकमेच्या पंचवीस टक्के रक्कम, जी अंतिम आदेशानंतर समार्योजित करण्यात येईल, अपीलकर्त्याने किंवा अर्जदाराने जमा केल्याखेरीज, अशा आदेशाच्या अंमलबजावणीस स्थगिती देण्यात येणार नाही अशी तरतूद करण्यासाठी उक्त संहितेच्या कलम २५६ मध्ये यथोचितरीत्या सुधारणा करणे इष्ट आहे, असे वाटते.

३. वरील उद्दिष्टे साध्य करणे हा, या विधेयकाचा हेतू आहे.

मुंबई,

दिनांक १९ जुलै, २०१६.

चंद्रकांत (दादा) पाटील,

महसूल मंत्री.

वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे ज्ञापन

या विधेयकात वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे पुढील प्रस्ताव अंतर्भूत आहेत :—

खंड २.— महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ याच्या कलम १८२ ची सुधारणा करणाऱ्या या खंडाखालील प्रस्तावित परंतुकामधील,—

(क) त्याच्या उप-खंड (दोन) अन्वये, उक्त संहितेच्या कलम १८२ अन्वये जप्त केलेल्या जमिनीचा अनधिकृत ताबा जिच्याकडे असेल अशा, कसूर करणाऱ्या व्यक्तीकडून जमिनीच्या बाजार मूल्याच्या एक टक्क्यांपेक्षा अधिक नसेल इतकी देय असलेली वार्षिक खंडाची रक्कम, नियमांद्वारे विहित करण्याचा आणि वेगवेगळ्या क्षेत्रांमधील जमिनीसाठी व जमिनीच्या वेगवेगळ्या वापरासाठी वेगवेगळे वार्षिक खंड नियमांद्वारे विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(ख) त्याच्या उप-खंड (तीन) अन्वये, उक्त संहितेच्या कलम १८२ अन्वये जप्त केलेली जमीन परत घेण्यास जी तयार असेल अशा, कसूर करणाऱ्या व्यक्तीकडून त्या जमिनीच्या बाजार मूल्याच्या पन्नास टक्क्यांपेक्षा अधिक नसेल इतकी देय असलेली शास्तीची रक्कम नियमांद्वारे विहित करण्याचा, आणि वेगवेगळ्या क्षेत्रांमधील जमिनीसाठी व जमिनीच्या वेगवेगळ्या वापरांसाठी वेगवेगळ्या शास्तीची रक्कम नियमांद्वारे विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

२. वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे वर नमूद केलेले प्रस्ताव हे सामान्य स्वरूपाचे आहेत.

विधान भवन :

मुंबई,

दिनांक २१ जुलै, २०१६.

डॉ. अनंत कळसे,

प्रधान सचिव,

महाराष्ट्र विधानसभा.